

Landbrugets Rentabilitet.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening
d. 20. Oktober 1910.

Af

Forpagter **Chr. Sonne.**

Hvis de nuværende Tider og de økonomiske Livsvilkaar, de tilmaale den enkelte Samfundsborger, skulde ses og bedømmes under vore Fædres eller endmere under vore Bedstefædres Synsvinkel, saa vilde disse sikkert mene sig berettigede til at gaa ud fra, at en velnæret Sparekassebog maatte i al Almindelighed være Frugten af det Arbejdsvederlag eller den Produktionsfortjeneste, som der nu om Dage ordinært er aabnet Adgang til. Men desværre — vist kun de færreste vilde være i Stand til at forelægge til faderlig eller til bedstefaderlig Censur en Sparekassebog, der holdt Maal med, hvad man fra den Side mente at kunne kræve af den.

Thi selv om de ældre Generationer, af egen dyrekøbt Erfaring, havde følt vore Dages stærke Prisstigning paa alle Livsfornødenheder og paa alt det, der indgaar som nødvendigt Led i den enkelte Husstands ordinære Udgiftsposter, vilde der dog for dem blive tilbage at

kritisere den — dog maaske mere tilsyneladende end virkelige — Hævning af Levefoden, som er foregaaet i de senere Decennier.

Det er nu imidlertid engang saa, at Fordringerne til Livet og til Levefoden har en Tendens til at være forud for Stigningen i det indvundne Arbejdsvederlag eller i den indvundne Produktionsfortjeneste. Og hertil kommer saa yderligere, at Skruen, der jævnt og stadigt driver Udgiftposterne tilvejs, helst virker saaledes, at en Indtægtsstigning søges beslaglagt forud ved en Hævning af Prisen paa alt, lige fra Skolepengene for vore Børn til den Kop Kaffe, vi nyder paa en Restauration.

Men under de Omstændigheder blev Raabet «Daarlige Tider» det store Fællesløsen for alle Aarene, der gik. I hvert Fald, jeg har ikke oplevet, at det til noget Tidspunkt har lydt: nu er det gode Tider. Men derimod har jeg ganske vist oplevet, at Dommen over Forbigangenheden har staaet paa: ja dengang var det gode Tider. Men saalænge man var midt i dem, saa var det stedse de daarlige Tidens Tegn, hvorunder man levede og virkede.

Der er indeholdt et formildende Moment i denne Kendsgerning. Thi kan hænde, at vore Dages Raab om daarlige Tider under de Omstændigheder, set paa Afstand og dømt under kommende Aars mere objektive Synsvinkel, dog vil vise sig ikke at have været saa helt berettiget endda.

Sikkert er det imidlertid, at Løsenet daarlige Tider nu lyder mindst lige saa højlydt som nogensinde før. Dog med den Variation, at medens der har været Tider, hvor det var Landbruget, der raabte højest,

synes det nu, som om det er Byerne og da navnlig Hovedstaden, der fører an i Klagekoncerten. Og saa maa det jo være daarlige Tider; selv om det maaske kan findes forstaaeligt, om den Hjemmefødning fra Bondelandet, som i Ny og Næ fik Adgang til at tage Maal af Hovedstadslivet, i agrarisk Enfold havnede i den Opfattelse, at saavel Byggeriet i Hovedstaden som den Form, under hvilken Livet pulserer herinde, ikke just røber noget fremtrædende Fattigdomspræg.

Kniber det imidlertid med at faa Balance mellem Indtægter og Udgifter, og virker man under et stærkt og deprimerende Indtryk af, at de daarlige Tider lægger mørk Slagskygge ogsaa over ens egen Virksomhed og Livsførelse, saa er det jo saa naturligt og saa almenmenneskeligt, at man under de Omstændigheder med Bekymring og med al fornøden Alvor forelægger sig selv det Spørgsmaal: hvorledes mon det egentlig ret beset staar til med Naboens økonomiske Affærer, for da gennem en samvittighedsfuld Analysering af dette Spørgsmaal om muligt at yde ham fornøden Vejledning til at bringe de derangerede Affærer paa Fode.

Betragtninger af denne Art melder sig uvilkaarligt hos mig, naar jeg ved denne Lejlighed paa Opfordring skal have den Ære at gøre Spørgsmaalet om Landbrugets Rentabilitet til Genstand for en nærmere Undersøgelse. Thi mod Sædvane er det for Tiden ikke Landbruget, som fortrinsvis har beslaglagt Pladsen paa den Sukkenes Bro, hvorfra Raabet om trange Tider lyder ud til Samfundet. Mod Sædvane har Landbruget netop for Tiden vedkendt sig den Opfattelse, at kunde der selvfølgelig ogsaa nu ønskes bedre Kaar for Landbrugserhvervet — det bedste skønnes jo i saa Hen-

seende ikke for godt' — saa byder dog Retfærdigheden at indrømme, at Landbruget har kendt trangere Tider end de nuværende. Og mod Sædvane tør altsaa Landbruget for Tiden ogsaa udadtil vedgaa Erkendelsen af, at det ikke er saa helt galt, som det gaar.

Intet er jo imidlertid farligere end at stikke Medgangskaarenes Sovepude under Hovedet. Men lykkeligtvis for Landbruget har saa den paa dets Vegne bekymrede Nabo i rette Øjeblik været »bei der Hand« med først klarligen at søge paavist, hvilken Fordærvsens Vej vore Dages danske Landbrugsproduktion er inde paa, for dernæst at søge klarlagt for Landbruget, hvilke Veje det rettelig bør slaa ind paa for at vinde sin retmæssige Andel i de timelige Goder, der er tilrede for det — naar blot det vil sit eget Vel.

Og det maa man lade den bekymrede Nabo — in casu Hr. Dethlef Jürgensen — at han ved sin Indskriden har vidst at samle al ønskelig Opmærksomhed om sig i sin Egenskab af landøkonomisk Raadgiver og Vejleder. Thi jeg tror at turde sige, at naar netop undtages det noksom bekendte Marstelegram om Dalsgaards Kaffe, er der neppe nogen Publikation i den nyeste Tid herhjemme, der har vakt et saadant Røre, som de af Hr. D. J. publicerede kritiske Betragtninger vedrørende Smørindustrien i Danmark.

I en nær Fremtid vil jeg andetsteds og for Offentlighedens Forum faa Lejlighed til at foretage en kritisk Analyse af de paagældende Betragtninger. Der er følgelig ingen Anledning for mig til ved denne Lejlighed at komme dybere ind paa Enkeltheder disse vedrørende. Imidlertid er det utvivlsomt, at Spørgsmaalet om vort Landbrugs økonomiske Stilling har vundet

Aktualitet ved den paagældende kritiske Publikation. Og jeg tager neppe Fejl i den Opfattelse, at det netop er med Henblik paa denne Aktualitet, at National-økonomisk Forening ved denne Lejlighed har ønsket Spørgsmaalet om Landbrugets Rentabilitet draget frem til nærmere Prøvelse. Under de Omstændigheder turde det imidlertid dog være betimeligt i al Korthed at paavise den Form, under hvilken Hr. D. J. har bragt Spørgsmaalet om Smørproduktionens og dermed om den samlede Landbrugsproduktions Økonomi paa Dagsordenen.

Hr. D. J.'s Paastande munde da ud i følgende:

»Smørproduktionen har i en Aarrække bragt Danmark et uhyre stort Tab« — et Tab, som efter en af Forf. anstillet Beregning anslaaes til 54 Mill. Kr. aarlig; »Vor Smørproduktion har naaet en saadan Højde, at vi ved vor egen Overproduktion ødelægger Prisen paa det engelske Marked for os selv«.

De af Forf. anbefalede Lægemidler for den Overproduktions-Sygdom, som formenes at karakterisere vor vigtige Smørindustri, skal jeg lade ligge — kun blot nævne, at de gaa ud paa dels Reduktion af vor Mælke- og Smørproduktion med en Snes Procent og dels Nedsættelse af en Regeringskommission til Undersøgelse af det fremdragne Forhold. Derimod skal jeg et Øjeblik dvæle ved selve den af Forf. stillede Diagnose og den derved efter hans Mening klarlagte Sygdom.

Diagnosen er af Forf. væsentlig baseret paa Regnskaber for 13 Besætninger med 552 Køer. Unægtelig en noget svag Basis for Bedømmelse af den Mælkeproduktion, der her i Landet foregaar i noget som 184000 Brug, omfattende en 1,282000 Køer. Og dob-

belt svag og ufyldstgørende, naar Regnskabet stilles op efter en Metode, der er i aabenlys Konflikt med de virkelige Forhold. Thi kun ved at debitere Køerne for urimelig høje Priser for de hjemmeavlede Foderemner, der udgøre Hovedparten — omkring 80 $\frac{0}{0}$ — af det samlede Foder, er det nemlig, at et betydeligt regnskabsmæssigt Underskud bliver Facit. End mere grelt fremtræder dette Underskud, naar man som Forf. sætter Værdien af den producerede Staldgødning for lavt. Og paa Grundlag af saaledes opstillede Regnskaber er det, at Forf. kommer til det Resultat, at vort Lands Mælkeproduktion i 1908 var naaet til at bringe det før nævnte uhyre Tab, medens den paa-gældende Produktion i 1888 foregik ganske anderledes økonomisk. (Det skal her indskydes, at i 1888 ansloges Landets Mælkeproduktion til henimod $3\frac{1}{2}$ og i 1908 til henimod $6\frac{1}{2}$ Tusind Millioner Pund).

Forf.'s nævnte Betragtning er imidlertid ganske fejlagtig. Dette fremgaar bl. a. af, at gør man Mælkeri-produktionsregnskaber fra 1888 op efter den D. J.'ske Metode, saa fremvise disse et ganske anderledes formidabelt Underskud end det, som for 1908 har vakt Forf.'s Bekymring. Saa maatte vi nemlig allerede i 1888 have haft som Deficit paa Landets Mælkeproduktion et Milliontab, flere Gange saa stort, som det Forfatteren opgør for 1908, og saa maatte vel, hvis det var rigtigt, dansk Landbrug for længe siden være erklæret for insolvent. Det fremgaar yderligere deraf, at ved de Priser for hjemmeavlet Foder, som Forf. opererer med, vilde der kræves en enorm Forhøjelse af de nuværende Mælke- og Smørpriser samt af Køernes Evne til at omsætte Foderet i Mælk, for overhovedet

at opnaa Balance i Mælkeproduktionsregnskabet. Og det fremgaar endelig tilfulde af de Oplysninger, der fra Danmarks Statistik kan hentes til Belysning af de senere Tiders Udvikling af dansk Landbrugsproduktion i Almindelighed og af dennes Mælkeproduktion i Særdeleshed.

Lad os saa forsøge at udkaste et Billede af Udviklingen i dansk Landbrugsproduktion i den sidste Snes Aar, saaledes som dette ad statistisk Vej lader sig gengive. Jeg lader med velberaad Hu Billedet omfatte hele den samlede Landbrugsproduktion og ikke Mælke- eller Smørproduktionen alene. Dette ingenlunde fordi Smørproduktionens Resultater ikke skulde kunne taale at præsenteres i Renkultur. Men af den simple Grund, at en saadan Renkultur eller regnskabsmæssig Isolering af Smørproduktionens Konto er umulig, fordi Produktionen af Foderafgrøder og Husdyrenes Konsum af disse bringer Jordbrug og Husdyrbrug i et saa intimt regnskabsmæssig indfiltret Forhold, at det er ganske umuligt at sige, hvorledes de samlede Indtægter, der flyder af disse Landbrugets to Hovedkilder, retmæssig er at fordele mellem disse. Dette ogsaa af den Grund, at Foderafgrøderne for den alt overvejende Del og i den store Helhed ikke er at betragte som almindelig Handelsvare, for hvilke der noteres en Markedspris, der kan lægges til Grund for en regnskabsmæssig Opgørelse. Den enkelte Bedrifts Husdyrhold er for Landbruget i den store Almindelighed praktisk taget Foderafgrødernes eneste tilgængelige Aftager.

Ganske vist har Hr. Dethlef Jürgensen ment saaledes regnskabsmæssigt at kunne isolere Mælkepro-

duktionens Konto. Som alt anført sker det under den Form, at han debiterer Mælkeproduktionen for Køernes Konsum af Foderafgrøder til en Pris, der andrager henimod det dobbelte af disses Produktionspris i tidsvarende, rationelt drevne Landbrug. Og saa debiterer han endvidere Jordbruget for den af Køerne leverede Staldgødning til en meget lav Pris. Paa den Maade er det ganske vist let at møde frem med et Regnskab, der stiller Kreaturholdet og den dertil knyttede Mælkeproduktion i et højst ugunstigt Lys. Ganske vist — de uforholdsmæssig mørke Farver, hvormed man under de Omstændigheder tegner Billedet af Mælkeproduktionen, resulterer selvfølgelig i, at det samhörende Billede af Planteproduktionen fremtræder med saa meget lysere Farver. Men hvert enkelt af de tvende Billeder bliver ved den nævnte Fremgangsmaade ganske fortegnet.

Som yderligere Bevis for, hvorledes Landbrugets Produktionsbrancher gribe ind i hinanden, skal i denne Forbindelse endnu henpeges paa Mælkeproduktionens intime Forbindelse med Landets Flæske- og Kødproduktion. Mejeriaffaldet er Hovedgrundlaget for Landets meget betydende Flæskeproduktion, ligesom ogsaa Holdet af Mælkekøer efterhaanden er bleven saa godt som eneste Grundlag for Landets Kødproduktion. Men hvem kan vel angive med konkrete regnskabsmæssige Tal, hvormeget Mælkeproduktionen som saadan bør krediteres for dens Bidrag til disse to store Produktioner, som yde vore Dages Landbrugsproduktion et Salgsudbytte af langt over 100 Millioner Kr. Det lader sig simpelthen ikke gøre. Og absolut givet er det, at man kommer i haabløs Konflikt med Virkeligheden,

naar man som Hr. D. J. regnskabsmæssigt vil debitere Landets Mælkekøer for hele Konsumen af de indførte betydelige Foderkvanta og saa nøjes med i al Almindelighed at nævne, at Kød- og Flæskeproduktion jo ganske vist ogsaa beslaglægger en Del af disse. Det er i hvert Fald ikke Vejen til at faa Sandheden frem.

Jeg vælger altsaa den Vej at tage den samlede Landbrugsproduktion som en Helhed. Ved den Fremgangsmaade opnaa vi alligevel at faa stillet Mælkeproduktionen i det rette Lys. Thi den er i Aarenes Løb udviklet til at være den dominerende Hovedkilde, hvorefter Landbrugets Indtægter flyde. Er derfor Helhedsbilledet utilfredsstillende, falder Hovedansvaret paa den Udviklingsretning, der har givet Mælkeproduktionen en saa fremskudt Plads blandt Landbrugets Produktionsbrancher. Men omvendt maa, hvis Helhedsbilledet kan staa for Censuren, dermed være givet Decharge for den paagældende Udviklingsretning, som bl. a. er karakteriseret ved, at det i fremtrædende Grad blev Mælkeproduktionens Krav, som fik afgørende Betydning for Jordbrugets Fremstilling af Planteavlsprodukter.

Af Hr. D. J.'s Kritik af vor Tids Smørproduktion herhjemme faar man nærmest Indtrykket af, at han nærer den Opfattelse, at for en Snes Aar tilbage laa denne Produktion og dermed Landbrugsproduktionen i det hele taget sundt og godt her til Lands. Ogsaa af den Grund vælger jeg at sammenstille Nutidens landøkonomiske Produktionsudbytte med det tilsvarende Udbytte for en Snes Aar tilbage. Ad den Vej faa vi at operere med talmæssige Resultater, der maale Udviklingen gennem det ommeldte Tidsrum af 20 Aar.

Vort Lands Høst er, som alle ved, Basis for Land-

brugets Produktion. Men lige saa bekendt er det, at Høsten kan variere fra Aar til Aar indenfor ret vide Grænser. Med denne Kendsgerning for Øje har jeg næret Betænkelighed ved at sammenstille Tallene fra 2 enkelte Aar med 20 Aars Mellemrum, men har for at fremskaffe et paalideligere og mere almengyldigt Billede valgt at lade hver af de 2 Talrækker fremtræde som Gennemsnitstal for 2 efter hinanden følgende Aar. De 2 sidste Aar, for hvilke samtlige statistiske Data foreligge i let tilgængelig Form, er Aarene 1907 og 1908. Jeg vælger da som Sammenligningsgrundlag Tallene for disse samt for Aarene 1887 og 1888. Udviklingen gennem det paagældende Tyveaar tegner sig da saaledes:

	Gennemsnits- tal for de 2 Aar 1887—88	Gennemsnits- tal for de 2 Aar 1907—08
Høstværdi (inkl. Halm)*)	313 Mill. Kr.	600 Mill. Kr.
Beregnete Kornenheder	66,6 Mill. Centner (hvoraf 29 Mill. for Foderafgrøder)	103,1 Mill. Centner (hvoraf 60 Mill. for Foderafgrøder)
Værdi pr. Kornenhed	4,7 Øre	5,8 Øre
Overskudsudførsel af:		
Smør og Fløde	41,8 Mill. Kr.	176,1 Mill. Kr.
Kød og Slagtedyr	14,8 —	29,8 —
Flæsk og Svin	32,1 —	98,9 —
Heste	9,1 —	6,3 —
Huder, Skind, Ben og Talg	5,2 —	7,9 —
Æg	4,2 —	25,5 —
Samlet Overskudsudførsel**)	107,5 Mill. Kr.	343,6 Mill. Kr.

*) For Aarene 1887—88 opgiver Stat. Bureau ikke Værdien af Halmen. Denne er da for de 2 Aar beregnet ved at benytte et Forholdstal mellem Kærnenes og Halmens Værdi, svarende til det gennemsnitlige Forholdstal, der fremgaar af Stat. Bureaus Opgivelse af resp. Kærne- og Halmhøstens Værdi for Aarene 1897—1909.

***) I Henhold til den nedenfor foretagne Opgørelse over den indenlandske Befolknings Konsum af Landbrugsvarer er der her set bort fra Indførselstallene for Fedt og Oleomargarine, Margarine og Ost.

Overskudsindførsel af:

Korn (formalet og uformalet)	10,0 Mill. Kr.	73,6 Mill. Kr.
Foderstoffer	13,1 —	59,5 —
Kunstgødning	1,0 —	9,7 —
Frø til Udsæd	8,3 —	7,7 —
Anslaaet Værdi for Foderstof i indført Oliefrø	0,5 —	3,0 —
Samlet Overskudsindførsel	32,9 Mill. Kr.	153,5 Mill. Kr.

Landbrugets Produktionsudbytte

ved Omsætning med Udlandet	74,6 Mill. Kr.	190,1 Mill. Kr.
----------------------------	----------------	-----------------

Dansk Landbrugs Overskudsbeløb for dets samlede Omsætning med Udlandet er altsaa i det paagældende Tyveaar steget med 115,5 Mill. Kr. eller med ikke mindre end 155 ⁰/₁₀₀. Hertil kommer imidlertid Konsumen i Indlandet, den Konsum, som Landbrugstoldkommissionen i sin Betænkning af 1900 anslog til at udgøre den væsentlig største Del af Landbrugets samlede Produktion. Ved Sammenstillingen af Tallene fra 18⁸⁷/₈₈ og 19⁰⁷/₀₈ maa altsaa først medregnes den Stigning i Indlandets Konsum, som hidrører fra Befolkningstilvæksten. Hertil kommer ret beset yderligere den ved Lefvædens Forbedring foranledigede øgede Konsum af Landbrugsvarer. At saaledes f. Eks. Arbejderklassens øgede Arbejdsfortjeneste vil have foranlediget, at Konsumen pr. Individ af Landbrugsvarer som Kød, Flæsk, Mælk o. s. v. nu andrager et større Beløb end for 10 à 20 Aar siden, turde være hævet over enhver Tvivl. Udover den blotte Henvisning til, at Forholdet maa forudsættes at være saaledes, skal denne Side af Sagen iøvrigt lades uomtalt. Thi en talmæssig Udmaaling af den ad denne Vej hidførte Stigning af Landbrugets Bidrag til Indlandets Konsum

lader sig ikke foretage; man vilde i saa Henseende kun have et ganske usikkert Skøn at operere med.

Befolkningstilvækstens Aftagning af indenlandske Landbrugsvarer lader sig derimod, om end med behørigt Forbehold, talmæssigt belyse.

Jeg bygger i saa Henseende Beregningen paa, hvad derom er angivet i Landbrugstoldkommissionens Betænkning ved Opgørelse af Indlandets samlede Konsum for et af Aarene 1896, 1897 eller 1898.

Forholdet stiller sig herefter saaledes:

	Nuværende Pris	Konsumværdi pr. Individ	Tilsvarende Priser i 18 ⁸⁷ / ₈₈
1897. Konsum af			
Brødkorn pr. Individ	325 \mathcal{R} 6 Øre	Kr. 19,50	5,1 Ø. pr. \mathcal{R}
Kartoffer — 1 $\frac{1}{2}$ Td.	Kr. 3,33	— 5,00	Kr. 3,33 pr. Td.
Kød (126 $\frac{1}{2}$ Mill. \mathcal{R}) — 54 \mathcal{R}	— 0,30	— 16,20	24 Ø. pr. \mathcal{R}
Flæsk (130 —) — 55 \mathcal{R}	— 0,50	— 27,50	40 — —
Æg (15 Mill. Snese) — 6,4 Snese	— 1,30	— 8,30	85 — pr. Snese
1896. Konsum af			
720 Mill. \mathcal{R} sød Mælk; pr. Ind.	310 \mathcal{R} à 4,5 Ø.	— 13,95	4 — pr. \mathcal{R}
27 $\frac{1}{2}$ — Smør ; — 12 \mathcal{R} à 100 Ø.	— 12,00	93 — —	
1898.			
Øl, Spiritus, Gær 108 Mill. \mathcal{R}			
Korn; pr. Individ	45 \mathcal{R} à 5,5 Ø.	— 2,47	
		Ialt Kr. 104,92	

Hertil kommer yderligere en hel Del Poster som Huder, Skind, Fjerkræ, Havregryn, Grønsager, Frugt m. m. m. Ved at afrunde foranstaaende Beløb Kr. 104,92 til 110 Kr. pr. Individ, vil man derfor sikkert ikke kunne sigtes for at angive Beløbet for højt.

Landets Folkemængde maa som Gennemsnit af henholdsvis Aarene 18⁸⁷/₈₈ og 19⁰⁷/₀₈ angives til resp. 2,120 og 2,035 Mill. Personer. Stigningen udgør altsaa i det

paagældende Tyveaar 515000 Individder. Disses Konsum af Landbrugsvarer à 110 Kr. pr. Individ repræsenterer følgelig en Værdi af 56,6 Mill. Kr.

Stigningen i Landbrugsproduktionens Bidrag til Indlandets Konsum er imidlertid ikke begrænset hertil. En Artikel som indenlandsk Roesukker tør saaledes her ikke lades ude af Betragtning. Som Gennemsnit for Aarene 18⁸⁷/₈₈ betalte saaledes Indlandets Sukkerfabriker, iflg. indhentet velvillig Oplysning fra disse, ved et Sukkerroeareal af 12003 Tdr. Ld. og et Udbytte af 3,123000 Cntr. Sukkerroer ialt til Landmændene 2,487 Mill. Kr., men som Gennemsnit for 19⁰⁷/₀₈ var det tilsvarende Beløb steget til 7,878 Mill. Kr. for 8,436000 Cntr., avlede paa 27871 Tdr. Ld. For denne Konto skal altsaa de forannævnte 56,6 Mill. Kr. forøges med 5,4 Mill. Kr., hvorved fremkommer 62,0 Mill. Kr. Men endvidere tæller den i Tyveaaret foregaaede Prisstigning for de her omhandlede Landbrugsvarer jo ogsaa med. Den udgør ved den foran opgivne Konsum pr. Individ og ved de anførte Priser Kr. 16,93 pr. Individ. For den Befolkning af 2,12 Mill. Mennesker, som fandtes i 18⁸⁷/₈₈, andrager altsaa Konsumen af Landbrugsvarer 20 Aar senere 2,12 Mill. \times 16,93 = 35,9 Mill. Kr. mere.

De til Landbrugserhvervet knyttede Personer — i 18⁸⁷/₈₈ 953000 og i 19⁰⁷/₀₈ 1,030000 Personer — tage selvfølgelig deres Part af den her omhandlede Konsum. Men i denne Forbindelse, hvor det drejer sig om Udredning af, dels hvad Landbrugsproduktionen ved Omsætning med Udlandet bringer hjem og dels Værdien af dennes Bidrag til Indlandets Konsum, tør der ses bort herfra.

Facit for den i Tyveaaret foregaaede Værdistigning i Landbrugsproduktionens Bidrag til Indlandets Konsum bliver da $56,6 + 5,1 + 35,9 = 97,9$ Mill. Kr. Dog bør her gøres én Bemærkning. Det er sandsynligt, at Smørkonsumen, som for 1896 er angivet til ialt $27\frac{1}{2}$ Mill. \bar{t} , vil have været højere i 18^{87/88}, hvor Margارينen ikke havde vundet den Udbredelse som i 1896, men hvor til Gengæld de bredere Lag i kendelig større Udstrækning end senere anvendte Svinefedt. Et Tal for denne sandsynlig større Smørkonsum i 18^{87/88} lader sig ikke med nogenlunde Sikkerhed angive. Men lad os, for ikke at gaa Aarene 18^{87/88} for nær, paa denne Konto godskrive dem rundt 10 Mill. Kr., hvorved Værdistigningen i Indlandets Konsum i Tyveaaret gaar ned fra 97,9 til 87,9 Mill. Kr.

Dette sidste Tal, lagt til Stigningen i Landbrugets Gevinstsaldo ved Omsætningen med Udlandet, giver for Tyveaaret et Beløb af ialt 203,4 Mill. Kr., altsaa angivende Merværdien af hvad Landbruget i 19^{07/08} i Sammenligning med 18^{87/88} udbragte sin Produktion til henholdsvis ved Omsætning med Udlandet og ved Indlandets Konsum.

Vilde man fordre Landbrugsbefolkningens egen Konsum bortelimeret af den her foretagne Opgørelse, hvad jeg imidlertid af forskellige Grunde ikke kan anse for korrekt, og altsaa kun lade denne omfatte Overskudsværdien af Salg af Landbrugsvarer til Udland og Indland, bliver at regne med følgende Tal for Landbrugets Salg til indenlandsk Konsum:

I 18 ⁸⁷ / ₈₈ 1,167000 Ikke-Landbrugere à Kr. 93,07 (Kr. 110,00 ÷ Kr. 16,93).....	=	108,0	Mill. Kr.
Forholdsmæssig Andel i 10 Mill. Kr. for større Smørkonsum.....	=	5,5	—
Forholdsmæssig Andel i Landbrugets Bidrag til Sukkerkonsumen	=	1,4	—
		<hr/>	
Ialt...		115,5	Mill. Kr.
I 19 ⁰⁷ / ₀₈ 1,605000 Ikke-Land- brugere à Kr. 110,00		176,5	Mill. Kr.
Forholdsmæssig Andel i Land- brugets Bidrag til Sukker- konsumen.....		4,8	—
		<hr/>	
Ialt...		181,3	Mill. Kr.
Følgelig vilde i 18 ⁸⁷ / ₈₈ Nettosalget til Udland og Indland have udgjort		190,4	Mill. Kr.
medens i 19 ⁰⁷ / ₀₈ Nettosalget til Udland og Ind- land vilde have udgjort		371,4	—
eller en Stigning for 19 ⁰⁷ / ₀₈ af i Gnsnt, 181,3 Mill. Kr. mod det foran opførte Beløb for Stigningen af 203,4 Mill. Kr.			

Som anført anser jeg det imidlertid ikke for korrekt at udelade af Opgørelsen Landbrugernes egen Konsum. Og dette fornemmelig fordi disses Konsum af egne Landbrugsvarer er et betydningsfuldt Led i det Driftsudbytte, som Landbrugserhvervet yder dets Udøvere.

Men hvad enten vi nu holde os til det ene eller til det andet af disse Tal — resp. 203,4 og 181,3 Mill. Kr. — er den Indtægtsstigning for Tyveaaret, som derved udtrykkes, i og for sig meget anselig. Spørgsmaalet er jo imidlertid, om denne Stigning og dermed Landbrugsproduktionens samlede økonomiske Udbytte tør anses for tilstrækkelig til at betrygge en økonomisk driftsmæssig Husførelse for vore Dages Landbrug. Ogsaa i saa Henseende faa vi Billedet tydeligst frem

ved at angive Relationen mellem de to foran sammenlignede toaarige Perioder.

Idet vi saa gaa over til en nærmere Udredning af dette Spørgsmaal, skal det paapeges, at Landbrugets Forbrug af indkøbt Foder, Handelsgødning og Sædefrø kan lades ude af Betragtning, idet de paagældende Udgiftsbeløb ere indbefattede i og altsaa regulerede i de Tal for Landbrugets Overskudssalg til Udlandet, som der her opereres med.

Ved Udmaalingen af det Driftsudbytte, som de angivne Tal for Landbrugets Driftsudbytte levner Landmændene, kan vi altsaa væsentlig indskrænke os til en Udredning af Udgiftsposterne: Arbejds løn, Skatter og Renter. Og nærmere præciseret bliver Spørgsmaalet dette, om den i det omhandlede Tyveaar stedfundne Stigning i Produktionsudbyttet af 203,4 Mill. Kr. maa anses tilstrækkelig til at yde Dækning for den foregaaede Stigning paa de 3 anførte Udgiftsposter og endda levne et til Tiden, Udviklingen, Bedriftens alm. Krav og det hævede Prisniveau svarende forøget Driftsudbytte.

Vi har først Arbejds lønnen. Saa vidt de statistiske Oplysninger tilstede en Sammenligning, tør man formentlig gaa ud fra, at i 18⁸⁷/₈₈ beskæftigede Landbruget ca. 350000 Arbejdere mod ca. 320000 i 19⁰⁷/₀₈, heri medregnet Husmænd. At en Reduktion af de i Landbruget beskæftigede Arbejdere har fundet Sted i Tyveaaret, som de nævnte Tal jo udtrykke, er formentlig rigtigt. Den overordentlig stærkt tiltagende Brug af Maskiner og arbejdsbesparende Redskaber maa, trods stærkt udvidet Rodfrugtdyrkning, utvivlsomt have hidført dette Resultat. Men iøvrigt tør de angivne summariske Tal neppe benyttes som Grundlag for en Beregning over

Stigningen i Landbrugets Arbejdsudgifter. I saa Henseende synes derimod en af Kontorchef Jens Warming paa Grundlag af den officielle Folketællingsstatistik publiceret Opgørelse at byde en tilstrækkelig solid Basis. Denne Opgørelse tager sig skematisk fremstillet saaledes ud:

I 1901 levede 385200 Personer over 15 Aar af eget Arbejde i Landbruget. Hertil kommer godt $\frac{1}{2}$ Mill. forsørgede Illustruer og Børn.

Af de 385200 er 149300 selvstændige, nemlig	}	66100 Gaardmænd (60800 Mænd — 5300 Kvinder)
		59500 Husmænd (53100 Mænd — 6400 Kvinder)
		19900 Parcellister og Boelsmænd
		2900 Forpagtere
		900 Godsejere

og 235900 arbejdende for andre, nemlig:

146900 mandlige Arbejdere, hvoraf 48900 selv sørger for Logis, og hvoraf omtrent Halvdelen er Husejere, Resten Fæstere, Lejere og Tjenestehusmænd, medens 98000 (hvoraf 32000 Sønner af Husbonden) har Logis hos Husbonden, 80500 kvindelige Arbejdere, hvoraf 28000 Døtre af Husbonden og 8500 Funktionærer.

De paagældende Arbejdere fordeltes saaledes:

	Mandlige Arbejdere	Kvindelige Arbejdere
Hos Husmænd	8000 ¹⁾	9200
— Gaardmænd	81900 ²⁾	58900
— Parcellister og Boelsmænd.	4800	4300
— Proprietærer og Gaardejere	9400 ³⁾	2000
— Forpagtere	6000	2500
Ikke specificeret	36800	3600
Ialt...	146900	80500

¹⁾ heraf 5700 Sønner, 2300 andre.

²⁾ heraf 22700 Sønner, 54400 Karle og 4800 Daglejere. Over $\frac{3}{4}$ af samtlige disse under 25 Aar.

³⁾ heraf kun 40 $\frac{0}{10}$ under 25 Aar.

Naar vi vil opgøre Stigningen i Landbrugets Arbejds løn, er det formentlig bedst foreløbig at lade ude af Betragtning Arbejdsgivernes arbejdende Sønner og Døtre, hvis oppebaarne Arbejdsvederlag i Forældrehjemmet turde være ret upaavirket af Bevægelsen i Arbejds lønnen. Af de foran nævnte 235900 Lønarbejdere var ialt 60000 Sønner og Døtre af Husbonden; tilbage altsaa i Aaret 1901 175900 fremmede Lønarbejdere og Funktionærer. Lad os saa, trods den foran omtalte sandsynlige Nedgang i Antallet af Landbrugets Arbejdere, gaa ud fra, at Landbruget i 19^{07/08} saavel som i 18^{87/88} har haft at lønne disse 175900 Personer, ogsaa fordi disse ikke omfatte udenlandske Sæsonarbejdere.

Den foreliggende Statistik viser, at fra 1888—1905 udgør Stigningen i

Løn og Kostværdi for en Karl gennemsnitlig	150	Kr.
— — — Pige —	100	—
og i Løn for en Daglejer paa egen Kost . . .	150	—

Imidlertid er Arbejds lønnen fra 1905 til 19^{07/08} atter steget noget. Under Hensyn hertil regne vi Arbejds lønnens Stigning i Tyveaaret fra 18^{87/88} til 150 Kr. pr. Arbejder samt regne med samme Antal Arbejdere til begge Tidspunkter.

Vi faa da ud, at af Tyveaarets Stigning i Produktionsudbyttets Værdi — 203,1 Mill. Kr. — medgik 175900×150 Kr. = 26,1 Mill. Kr. til forøget Arbejds løn.

Saa har vi Skatterne. Efter hvad derom lader sig oplyse, androg Landmændenes Ejendomsskatter

samt direkte personlige Skatter til Stat og Kommune (Sogne- og Amtskommuner) i 18⁸⁷/₈₈ 22,7 og i 19⁰⁷/₀₈ 30,3 Mill. Kr. Stigningen udgør altsaa 7,6 Mill. Kr. Og som det vil ses, griber denne Post ikke dybt ind i det samlede Beløb, som Værdistigningen i Tyveaarets Produktionsudbytte levner til Dækning af forøgede Udgifter.

Endelig have vi saa Tyveaarets Stigning i Landbrugets Renteudredning. Denne er, foruden af Rentefoden, betinget af den stedfundne Stigning i Værdien af resp. Jorden, Bygninger, Besætning og Driftsinventar, altsaa Beløb, hvis Generalnævner er den samlede Ejendomsværdi. Et Forsøg paa at klargøre Spørgsmaalet ved en Opløsning af denne sidste i dens 4 nævnte enkelte Led turde være hensigtsløst, da man herved i altfor høj Grad vilde blive prisgivet et usikkert Skøn. Naturligere synes det derfor i saa Henseende at holde sig til de ved frit Salg for Gaardhartkorn med Besætning og Inventar betalte Priser.

I 18⁸⁷/₈₈ var da ved 2310 frie Salg af Ejendomme med over 1 Td. Hrtk. Prisen pr. Td. Hrtk. i Gennemsnit 6512 Kr. (Besætning og Inventar medregnet), medens den i 19⁰⁷/₀₈ ved 6093 frie Salg var 8210 Kr., altsaa en Stigning af 1698 Kr. pr. Td. Hrtk. Landet omfatter ca. 380000 Tdr. Hartkorn. Herefter skulde altsaa Værdistigningen omfatte ialt 645 Mill. Kr. Sætte vi Forrentningen heraf til 5 ⁰/₁₀, faas altsaa et forøget Rentebeløb af 32,25 Mill. Kr. Maaske vil man kunne hævde, at den i Tyveaaret kendelig stegne Rentefod nødvendiggør, at ogsaa den Del af den nuværende Landejendomsværdi, som ifølge Priserne for 18⁸⁷/₈₈ da

var tilstede — 6512 Kr. pr. Td. Hrtk. — debiteres for en højere Renteudredning, maaske endog af 1°/₀. Værdien af Landets 380000 Tdr. Hrtk. à 6512 Kr. udgør 2475 Mill. Kr. 1°/₀ højere Rentefod for dette Beløb andrager yderligere 24,75 Mill. Kr. Er det rigtigt at belaste Landbrugets Rentekonto med ogsaa dette Beløb — og den Form for Spørgsmaalets Behandling, som her er valgt, frister mig til at debitere vore Dages Landbrug med ogsaa dette anselige Rentebeløb — forøges følgelig de før nævnte 32,25 Mill. Kr. til 57 Mill. Kr., realiter repræsenterende en til denne Renteudredning svarende Forøgelse af Landbrugets Gæld.

Det vil imidlertid være indlysende, at ved at regne med en saadan Stigning for Tyveaaret i Landbrugets Renteudredning er man afgjort paa den sikre Side. Thi for det første er det sikkert rigeligt her at regne med en Rentefod af 5°/₀ for Forøgelsen af Værdien og et Tillæg af 1°/₀ for Værdien i 18⁸⁷/₈₈. Og dernæst maa erindres, at naar bortses fra det forøgede Rentebeløb, som Udgifter til Forbedring af Bygninger, Besætning og Driftsinventar i alle de Tilfælde, hvor Pengene skal laanes, beslaglægger, er det kun ved Ejerskifte, at Stigningen af den Værdi, som Jorden og forhaandenværende Bygninger havde ved Begyndelsen af det her omhandlede Tyveaar, paafører Landmanden en forøget Renteudredning. Og i saa Henseende kan anføres, at i Tyveaaret er afhændet ved frit Salg og ved Tvangssalg ialt ca. 184000 Tdr. Hartkorn. Af de saaledes afhændede Ejendomme har en større eller mindre Del skiftet Ejer flere Gange. Man kan derfor sige, at af Landets 380000 Tdr. Hartkorn har mindst ca. 196000 Tdr. ikke været undergivet

Salg i det paagældende Tyveaar. Af disse har en betydelig Del ganske vist været Genstand for Arve- deling, hvorved Værdistigningen ofte vil være helt eller delvis diskonteret. Men det vil af det anførte fremgaa, at der regnes meget højt, naar Landbrugets Renteudredningskonto debiteres for hele det foranførte Beløb for Stigningen af 57 Mill. Kr.*).

Den saaledes foretagne Opgørelse viser altsaa, at Stigningen i Tyveaaret 18⁸⁷/₈₈—19⁰⁷/₀₈ i Landbrugets Udgifter til Arbejds løn, Skatter og Forrentning er, højt regnet, 26,1 + 7,6 + 57,0 = 91,0 Mill. Kr.

Af de 203,4 Mill. Kr., som i samme Tidsrum angiver Produktionsudbyttets Værdifremgang, bliver der altsaa tilbage som Landbrugernes forøgede Driftsudbytte 112,3 Mill. Kr.

Tør nu denne Tyveaarets Stigning i Landbrugets Nettodriftsudbytte betegnes som tidssvarende og tilfredsstillende? Dette er jo ganske som man tager det. Mig forekommer dette imidlertid i al Almindelighed og saa nogenlunde at være Tilfældet. Og med det Facit for Øje synes det mig i hvert Fald uberettiget at ville sigte Landbruget for, at dets Udviklingsretning gennem det forløbne Tyveaar har været ledet ad urigtige Baner. Thi Facit synes mig nemlig at godtgøre, at Udviklingsretningen har været god.

Spørgsmaalet om, hvorvidt Driftsudbyttets anførte Stigning tør anses for tilfredsstillende, maa jo iøvrigt afgøres under Hensyn til Antallet af de Personer, som have at dele dette. Lønarbejdernes Lønstigning er

*) Det kan her oplyses, at Prioriteringen af det ved frit Salg afhændede Gaardhartkorn udgjorde som Gennemsnit i 18⁸⁶/₈₉ 3764 og i 19⁰⁷/₀₈ 3990 Kr. pr. Td. Hrtk.

udredet forinden det nævnte Tal for Driftsudbyttet er fremkommet. Lad os af dette paa Forhaand indrømme Husbondernes egne 60000 Sønner og Døtre 150 Kr. hver — svarende til den foran beregnede Stigning i Arbejdslønnen pro persona — saa beslaglægge disse altsaa 9 Mill. Kr. heraf. Tilbage bliver saa 103.3 Mill. Kr. som forøget Driftsudbytte for 149300 selvstændige Jordbrugere, eller i Gennemsnit 692 Kr. for hver. Til rigtig Vurdering af dette Beløb bør imidlertid 2 Momenter holdes for Øje. Dels nemlig at i de Aar 18⁸⁷/₈₈, med hvilke her er sammenlignet, var Landbrugets Driftsudbytte sikkert uforholdsmæssig tarveligt. Og dels at i dette forøgede Driftsudbytte er at fradrage en hel Del Driftsudgifter, som unddrage sig statistisk Udredning, men som spille en stor Rolle i vor Landbrugsvirksomhed, og blandt hvilke kan nævnes væsentlig forøget Udgift til det ved den mere intense Driftsform kendelig forøgede Brug af Materiel (Maskiner og Haandværkerregninger bl. a.), Assurancer og meget andet.*) Og hertil kommer endelig, at Talen her er om Familieforsørgere, saaledes at de ommeldte 692 Kr. i Virkeligheden er forøget Udbytte for 3 à 4 Personer.

Og lad os saa iøvrigt i denne Forbindelse ikke overse, at hvis den i Tyveaaret foregaaede Prisstigning og Hævning af Levofoden har medført en Merudgift for hvert Individ af i Gennemsnit 100 Kr. aarlig, saa er dette ensbetydende med, at Nationens aarlige Husførelse nu kræver 270 Mill. Kr. mere, end den — ved

*) Anslaaes Stigningen i disse Udgifter til 92 Kr. pr. selvstændig Jordbruger, eller til ialt 13,7 Mill. Kr., reduceres altsaa det forøgede Driftsudbytte til 600 Kr. i Gennemsnit for hver af disse.

samme beregnede Folkemængde — beslaglagde for 20 Aar siden. I denne Forbindelse skal iøvrigt henpeges paa, at i Tyveaarets Stigning i ordinære personlige Udgifter tør Landmændene ikke regnes at deltage i fuld Sidestilling med Byboerne. Dette bl. a. fordi en Prisstigning for Landbrugsvarer ikke føles som Udgiftsforøgelse for Producenternes eget Forbrug, og tillige fordi talrige Udgiftsposter — f. Eks. Husleje, Skolepenge etc. — kun i lidet fremtrædende Grad paavirke Landmændenes Udgiftsbudget.

Det har sin Interesse at sammenstille Tallene for Høstværdien med de Beløb, hvortil denne ved Omsætning med Udlandet og ved Indlandets Konsum af Landbrugsvarer er udbragt. Vi faa da følgende Oversigt:

	Høstværdi	Værdi af Indlandets Konsum	Værdi af Overskuds- salg til Udlandet	Rest af Høst- værdien
	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
18 ⁸⁷ / ₈₈	313	209,8	74,6	28,6
19 ⁰⁷ / ₀₈	600	297,8	190,1	112,1

Den saaledes opførte »Rest af Høstværdien« bidrager bl. a. dels til Byernes Hestehold og dels til Dækning af Landbrugets Hold af den Del af Besætningen, som ikke direkte frembringer Salgsprodukter, altsaa til Heste og Ungkvæg. Hertil anvendes imidlertid ogsaa en væsentlig Del af Afgrøden paa Landets Græsnings- og Grønfoderarealer (ikke indbefattede i Høstværdiopgørelsen), hvis Bidrag til den dyriske Salgsproduktion iøvrigt er indlemmet i de foran opførte Tal for Udbyttet af denne, uden da at have været gjort til Genstand for nærmere Udredning.

Under de saaledes foreliggende Omstændigheder er man imidlertid henvist til at behandle »Rest af Høstværdien« samt Græsnings- og Høstarealer under ét.

I 18⁸⁷/₈₈ fandtes her i Landet 1,825 og i 19⁰⁷/₀₈ 1,567 Mill. Tdr. Ld. Græsnings- og Grønfoderarealer. Sættes Værdien heraf — jeg erkender: skønsmæssigt — for den første Periode til 65 Kr. og for den anden 10 % højere, rigeligt svarende til Stigningen i Smørprisen, altsaa til 71,5 Kr. pr. Td. Ld., faas for 18⁸⁷/₈₈ en Værdi af 118,6 og for 19⁰⁷/₀₈ af 112 Mill. Kr., som, lagt til »Rest af Høstværdien«, giver et Beløb for 18⁸⁷/₈₈ af 147,2 Mill. Kr. og for 19⁰⁷/₀₈ af 224,1 Mill. Kr.

Saa regner jeg — ligeledes efter bedste Skøn — Foderet pr. Hest til 250 Kr. (for Byernes Heste til 300 Kr.) og af et Stk. Ungkvæg under 2 Aar til 90 Kr. aarlig for 18⁸⁷/₈₈ og — jvfr. Smørprisens Stigning — 10 % højere for 19⁰⁷/₀₈, altsaa til resp. 275 Kr. (330 Kr.) og 99 Kr.

I 18 ⁸⁷ / ₈₈ havde	Mill. Kr.
Landbruget 353000 Heste, Foderet til disse à 250 Kr. =	88,25
Byerne 22000 — — — — — à 300 — =	6,60
Landbruget 436000 Stkr. Ungkvæg, — — — — — à 90 — =	39,21
	Ialt... 134,06

I 19 ⁰⁷ / ₀₈ havde	Mill. Kr.
Landbruget 488000 Heste, Foderet til disse à 275 Kr. =	134,2
Byerne 34000 — — — — — à 330 — =	11,2
Landbr. ca. 800000 Stkr. Ungkvæg, — — — — — à 99 — =	79,2
	Ialt... 224,6

Ifølge denne Beregning er der altsaa af den samlede Værdi for »Rest af Høstværdien« (o: den hidtil uopklarede Del af den samlede Høstværdi) + Græsnings- og Grønfoderarealer i 18⁸⁷/₈₈ 13,1 Mill. Kr. (147,2 ÷ 134,1), for hvilke vi ikke har faaet talmæssig

Udredning, medens der i 19^{07/08} er et Overskud af 0,5 Mill. Kr. (224,6 ÷ 224,1).

Dette vil imidlertid atter sige, at uagtet Høstværdien af Foderafgrøderne for 19^{07/08} af statistisk Bureau er beregnet med en 24 % højere Prisenhed end i 18^{87/88}, mod en Stigning i Smørprisen af under 10 %, har dog Fremgangen i rationel Mælkeproduktion bevirket, at vort Husdyrhold i 19^{07/08} i væsentlig fuldere Maal end i 18^{87/88} har formaaet at udbringe Foderafgrøderne til fuld Værdiansættelse. Et uforkasteligt Vidnesbyrd altsaa om Fremgangen i Produktionens Økonomi — selv om der vel nok bør regnes med en i Tyveaaret foregaaet Forøgelse i Mængdeudbyttet af Græsnings- og Grønfoderarealer!*)

I det store Hele tør det formentlig udtales, at det statistiske Talmateriale, der trækker de økonomiske Hovedlinier op for vor Landbrugsproduktion, vidner om, at denne følger en solid og god Kurs. Og det kan tilføjes, at den paagældende Kurs har i det Tidsrum, der her er omhandlet, været i fremtrædende Grad maalbevidst og retliniet.

*) Det er bleven gjort gældende, at ovenstaaende Billede af Høstens Udnyttelse vilde være korrekttere, hvis Tallet for Overskudssalg til Udlandet ikke omfattede Kunstgødning, Frø til Udsæd samt Heste (hvis Foder er opført i Oversigten), hvorhos Værdien af Sædekornet burde være opført i Oversigten.

Dette er selvfølgelig i og for sig rigtigt. Men jeg tilføjer dels, at ved den nævnte Form for Opgørelsen vilde Forholdet mellem de 2 Perioders Udnyttelse af Høsten yderligere forrykkes i Favor af den sidste Periode, og dels at foranførte Oversigt ikke bør opfattes som andet eller mere end et Forsøg paa, under den noget vilkaarlig valgte Form for Opstillingen, ved store almindelige Hovedlinier at sammenholde Høstværdien og dennes Udnyttelse for de 2 Perioder.

Der er to fremtrædende Momenter, som har særtignet den Udviklingsperiode for dansk Landbrug, vi her har beskæftiget os med.

Det første af disse er den stærke Forskydning, der indenfor Landbruget har fundet Sted i Retning af at søge den størst mulige Del af Jordens Afgrøder omsat til dyriske Produkter. Det er saaledes iøjnefaldende, at det fornemmelig er Produktionen af Foderafgrøder, som i den paagældende Periode har taget et enormt Opsving. Et talende Vidnesbyrd i saa Henseende have vi i Rodfrugtarealets Udvidelse fra 96000 Tdr. Ld. i 1888 til 461000 i 1907, og dertil en Stigning i Udbyttet fra 211 Tdr. pr. Td. Ld. i 1888 til 295 Tdr. pr. Td. Ld. i 1909. Men ogsaa Grønfoderarealerne er vokset stærkt, nemlig fra 76000 Tdr. Ld. i 1888 til ca. 146000 Tdr. Ld. i 1907. Og Høavlen er i samme Tidsrum gaaet frem fra 2,0 Mill. Læs i 18⁸⁷/₈₈ til 4,3 Mill. Læs i 1908. Alt i alt følgelig en mægtig Produktionsforøgelse. Under de Omstændigheder er det givet, at ikke ogsaa Kornarealet kan være vokset. Det er endog undergaaet en lille Reduktion, nemlig fra 2,078 Mill. Tdr. Ld. i 1888 til 2,036 Mill. Tdr. Ld. i 1907. Men selve Kornavlen er ved det kendelig forøgede Udbytte pr. Arealenhed gaaet væsentlig frem, nemlig fra 21,6 Mill. Tdr. i 1888 til 26,1 Mill. Tdr. i 1907.

Den bærende Tanke i denne Flytning af Landbrugsproduktionens Tyngdepunkt til Fremstilling af dyriske Frembringelser var den logisk uangribelige Erkendelse af, at ad den Vej udnyttedes bedst Tidens Konjunktur og vort Lands gunstige Beliggenhed for det engelske Hovedmarked for Aftagning af dyriske

Frembringelser. Ad den Vej vandt endvidere vort Jordbrug den tiltrængte Konsolidering ved Produktion af rigelig og god Staldgødning samt ved den Bekæmpelse af Ukrudtsplagen, som en omfattende Dyrkning af Foderafgrøder særlig aabner Adgang til. Og ad den Vej endelig vilde der ogsaa gennem Jordens forøgede Produktionsevne kunne vindes et større Udbytte af Kornavlén paa det Areal, der er indrønnet denne, og som vel at mærke ikke i væsentlig Grad lader sig udvide af Hensyn til Opretholdelse af Jordens Renhed og Produktionsevne. Tallene for Høstværdien i 18⁸⁷/₈₈ 313 og i 19⁰⁷/₀₈ 600 Mill. Kr. og den Stigning af 92 % som disse udvise -- af hvilken kun 24 % skyldes den stedfundne Prisstigning — turde formentlig give Landbruget fuld Decharge for, hvad der i saa Henseende i den paagældende Periode er præsteret og naaet.

Der var en Tid, hvor denne stærke Udvikling af den dyriske Produktion væsentlig beslaglagde Kornavlén og altsaa væsentlig reducerede tidligere Tiders omfattende Kornsalg. I dette Forhold er der imidlertid hidført en Ændring ved den nyere Tids vundne Indsigt i Ernæringsfysiologiens Love, som for Praksis har klarlagt, at Kreaturerne med deres kraftigere Fordøjelsesorganer fodres mest økonomisk ved udstrakt Anvendelse af æggehviderigt Oliekagefoder i Forbindelse med det letfordøjelige sukkerrige Roefoder, medens Kornfodring paa Kreaturer i al Almindelighed maa betegnes som uøkonomisk. Det er denne klarere og mere rationelle Viden, som har foranlediget den nyere Tids stærkt forøgede Forbrug af Oliekager. Dette har ganske vist vakt Ikkefagmænds Bekymring — skønt Oliekagemarkedets Tilstand i Forsommeren vidner jo da for

Resten om, at der er Grænser for hvad vort Lands Jordbrugere se deres Regning ved at aftage. Men denne Forskydning i Foderforbruget fra Korn til Oliekager er ikke desto mindre i fuldeste Maal korrekt, selv ved hidtilværende og nuværende Oliekagepriser. Den er endda et glædeligt Vidnesbyrd om Landbrugsproducenternes aarvaagne Trang til i Praxis at udnytte hver god og værdifuld Vejledning og Anvisning, der stilles til deres Raadighed. Og det er saa i øvrigt denne Forskydning i Foderforbruget, som atter i de senere Aar har frigjort betydelige Kornmængder til Salg, tiltrods for at Landbrugets stærkt øgede Hold af Svin og dets større Hestebestand beslaglægger en væsentlig større Del af Landets Kornavl end tilforn.

Altsaa: det ene karakteristiske Moment for den her skildrede Udviklingsperiode er den omfattende Omdannelse af Planteprodukter til dyriske Salgsvarer. Og det andet Moment, som der her skal peges paa, er den Adgang som ved Andelsbevægelsen aabnedes for alle de mindre Jordbrug til at faa deres Produktion af Mælk, Svin, Slagtekvæg og Æg udbragt til den fulde Værdi, som det hidtil i al Almindelighed kun var forbeholdt de større Brug at opnaa.

Det var 10. Juni 1882, at Landets første Andelsmejeri i Hjedding i Vestjylland aabnedes for Driften. Og det tør utvivlsomt siges, at hin Junidag blev Grundstenen lagt til det betydningsfuldeste Bygningsværk, der nogensinde er rejst paa dansk Grund. Thi nu findes der Landet over 1157 Andelsmejerier med 155000 Andelshavere og med 1,060000 Køer, og paa Landets 34 Andelsslagterier slagtes nu mellem 900000

og 1 Million Svin aarlig, leverede af 86000 Andels-havere.

Den Betydning, som Andelsudviklingen har haft for Landbrugsproduktionen, lader sig vanskeligt udmaale; men at der herved er givet et mægtigt Fremstød, er iøjnefaldende. Thi dens Betydning ligger ikke blot i den stærkt følelige Værdistigning, som den gav de mindre Jordbrugs hidtidige Produktion. Men den ligger end mere deri, at disse Produkters Udnyttelse i fuld Sidestilling med de større Brug aabnede den Enkeltes Øjne for, hvad der kunde naas ved en Produktionsforøgelse. Den kom herved til at virke stærkt inciterende og befordrende paa de paagældende Produktioner, støttet ved den Kappelyst, som talrige Producenters Aflevering af deres Frembringelser paa samme Modtagelsessted naturligt affødte. Og at disse Produktioner har været endog særdeles lønnende, derom er der ikke fjerneste Grund til at nære Tvivl.

Og saa ved jeg vel, at Andelsbevægelsen, saaledes som denne efterhaanden er udformet herhjemme, ikke fra alle Sider betragtes og bedømmes med milde Øjne. Og det er muligt — jeg tør ikke bestemt afvise en saadan Paastand — at den hist og her har sat Frugter, der med nogen Føje kan betegnes som Vidnesbyrd om, at Landbruget ikke fuldt ud har kendt Begrænsningens Kunst og i noget for høj Grad har villet være sig selv nok. Naa, det glider vel efterhaanden alt sammen i Lave, som det sig hør og bør, saaledes at Landbrug og Landets øvrige Erhverv deler imellem sig, saaledes at hver Part faar, hvad der rettelig bør tilkomme den.

Og saa kan det saamænd hænde, at der hos Land-

brugets Udøvere i Tidernes Løb af Smørret, Flæsket og Æggene voksede frem en rigeligt svulmende Selvfølelse, som indenfor de andre Erhverv affødte aarvaagen Kritik, og en Selvfølelse — det være indrømmet — der harmonerede paa en noget egenartet Maade med, at Landbruget skønt hævde — og med Rette — at være Landets bærende Erhverv, dog paa forskellige Lovgivningsomraader, saasom Beskatningen af Andelsudsalg og i sin Tid paa Ulykkesforsikringsomraadet, skrabede Bunden rigelig tæt og søgte at reservere sig en privilegeret Særstilling. Men ogsaa det jevner sig utvivlsomt efterhaanden. Og hvad den svulmende Selvfølelse angaar, bør det som undskyldende Moment ikke lades ude af Syne, at der navnlig fra Udlandet lød saa stærkt rosende Domme over dansk Landbrugs rivende Udvikling, at det er forklarligt og delvis tilgiveligt, om Landbrugets Mænd efterhaanden smigrede sig med at staa Maal med de Lovord, der lød over dem.

Og lad mig saa i denne Forbindelse vedgaa, at jeg aldrig har kunnet erkende, at Andelsbevægelsens Fremvækst til at blive en mægtig og uvurderlig Støtte for dansk Landbrugsproduktion i og for sig behøver at være Udtryk for det høje faglige Udviklingstrin hos den enkelte Andelshaver, som skulde kunne give Selvfølelsen Vækst. Thi dette: om Morgenen at bære den fyldte Mælkespand over Vejoverkørselen til Vejkanten til Afhentning af Andelsmejeriets Vogn og om Middagen atter at bære tilbage samme Vej den afleverede Spand med Skummetmælk, eller dette: at køre Grisen til Andelsslagteriet, naar den skønnedes at have den til Slagtning passende Vægt — eventuelt ved forud-

gaaende Vejning at have konstateret, at Vægten var oppe omkring de 180 \bar{u} , som ordinært er Signalet til, at Grisens Dage er talte — det skal der jo, ret beset, ikke særlig stærkt Hoved eller egentlig dyberegaaende faglig Lærdom til for at præstere. Snarere maa det vel endog indrømmes, at Andelsinstitutionernes Etablering har mindsket Kravene til den Enkeltes faglige Indsigt i Raaprodukternes Færdiggørelse til Udbud paa Markedet.

Men hvad der her er at fæste sig ved, det er, at vi Landet over og gennemgaaende indenfor Bondestanden har haft Mænd nok med fornøden Dygtighed, Intelligens og Føreregenskaber til at stille sig i Spidsen for Etableringen og Driftsledelsen af disse Andelsinstitutioner og med Evne til at inddrage under deres Førerskab og til enig Samvirken saa godt som Landets samtlige Landbrugsproducenter. Dette er i Virkeligheden beundringsværdigt. Og naar dette har kunnet præsteres til uvurderlig Gavn for Landbruget, saa er det Landbrugsskolerne og disses Halvbroder Folkehøjskolen, som skal have Broderparten af Æren derfor. Det er nemlig dér, at Hovedparten af de Foregangsmand blev uddannede, som har haft Evne og Villie til hver i sin Egn at tage Sagen i Hænde og gennemføre den, og det er fornemmelig derfra, at der hos Landbrugets Mænd skabtes den Lydhørhed for gode Raad og Anvisninger og den Tro paa Betydningen af at marchere i Takt og i sluttet Trop, som har været saa væsentlig medvirkende til at føre Andelssagen sejrrigt igennem.

Det er altsaa foran hævdet, at dansk Landbrug ved den almindeligt raadende Driftsordning og ved den

gængse Kurs for Produktionen i neppe ringere Grad end tilforn er i Stand til at yde Landmændene et respektabelt Vederlag for deres Virksomhed. Og navnlig gælder dette for Indehaverne af de mindre Brug, som ved selv at kunne præstere Hovedparten af det Arbejde, Bedriften kræver, er væsentlig uafhængige af andres dyre Arbejdskraft, samtidig med at de indvinde det betydelige Beløb, som denne i andet Fald beslaglægger. For saadanne Jordbrugere tør det endog siges at være gode Tider, idet disse har levnet og fremdeles levner en Produktionsfortjeneste, større end nogensinde før. Dette simpelthen fordi Mælken og Svinene ved en væsentlig forøget Produktion og ved Afhændelse til fuld Værdi giver mere end før og fordi den indvundne rigeligere og bedre Staldgødning har kendelig forøget Markens Høstudbytte.

Naar nu imidlertid dette anføres at være Tilfældet, og naar det altsaa gøres gældende, at Høst- og Produktionsudbyttet er i det foran omhandlede Tyveaar gaaet saa stærkt frem, at der i det indvundne Plus er Dækning ikke blot for Stigningen i Arbejds løn, Skatter og Renter m. v., men ogsaa umiskendelig levnes et større Driftsoverskud end før — saa er det jo, det Spørgsmaal lyder, som ogsaa her inde fra med Styrke er bleven fremholdt for Landbruget: hvor er egentlig de Penge, som burde være i Behold af dette de senere Tidens respektable Overskud!

Ja, hvor er Pengene? Det er jo unægtelig et overmaade interessant og betydningsfuldt Problem at faa udredet.

Som første Tempo i Forsøget herpaa turde det imidlertid ligge nær at gøre opmærksom paa, at i

18⁸⁷/₈₈ var Skatteindtægten af Indtægter over 800 Kr. her i København 99,355 Mill. Kr. eller 338 Kr. pr. Indbygger, medens den i 19⁰⁷/₀₈ var vokset til 216,090 Mill. Kr. eller 496 Kr. pr. Indbygger, altsaa en Stigning af 47 0/0. I denne Forbindelse er det saa endvidere fristende at henpege paa den Kendsgerning, at i Tiaaret 1901 til 1910 har Københavns Kommune maattet laane ikke mindre end 120 Mill. Kr.

Og saa er det, jeg mener, at det saa væsentlig vilde hjælpe til at lette Besvarelsen af Spørgsmaalet om, hvor Landbrugets Penge skal søges, hvis man kunde herindefra faa besvaret det Spørgsmaal: hvor er egentlig Københavnernes Penge, de Penge, som den saa væsentlige Indtægtsforøgelse skulde have bragt i Sikkerhed som opsparede Aktiver? Jeg tænker mig nemlig, at Udredningen af dette Spørgsmaal vilde paa mange Punkter fra Landbrugets Side hilses med et: ligesaa hos os!

Spørgsmaalet lader sig imidlertid ikke afvise, men bør saa vidt gørligt søges besvaret. Der er saa — det skal indrømmes — vist først og fremmest indenfor Landbefolkningen brugt lidt rigeligt af det indvundne Driftsoverskud til Honorering af Tidens gængse Krav om at hæve Levefoden. Men ogsaa Landbefolkningens store Helhed vil nuomstunder have sin retmæssige Andel i Tidens kulturelle Fremskridt. Og der er i og for sig intet at sige hertil. Men selvfølgelig lægger Praktiseringen af denne Tendens et føleligt Plus til Landbrugernes hidtidige personlige Udgifter — dobbelt føleligt, fordi man i mange mindre Brug helt op imod den nyeste Tid paa en Maade saa godt som levede af at lade være at give Penge ud, idet man lod selve

Bedriften fungere som Leverandør af den alt overvejende Del af Livsfornødenhederne. Gennem det saaledes kendelig forøgede personlige Forbrug er altsaa beslaglagt en væsentlig Del af Landmændenes forøgede Driftsoverskud. Og om denne Del af Fortjenesten kan det følgelig siges, at den er destilleret bort i, hvad man med større eller mindre Ret kan kalde uproduktivt Øjemed. Men en anden og dog vist den væsentligste Del af den indvundne større Avance, den er forhaanden og bunden dels i saadanne Landejendomme, som bl. a. et godt Driftsudbytte af anden Jordbrugsvirksomhed har sat Landmænd i Stand til at købe og betale med Nutidens stærkt forhøjede Landejendomspriser, dels i Landbrugets Bygninger og Inventar, kort sagt i Landbrugets Driftsmidler. Og den væsentligste Del af de fortjente Penge tør sikkert siges at være givet rigtig ud.

Det er ikke Smaasummer, det her drejer sig om. Blot det sidste Tiaars Udvidelse af Landbrugets egentlige Driftsmidler: Bygninger, Besætninger og Inventar har jo beslaglagt kolossale Summer. Hvad har det saaledes ikke kostet at tilvejebringe Husrum for den Forøgelse af Landbrugets Husdyrhold fra 18⁸⁷/₈₈ til 19⁰⁷/₀₈, og som udgør 135000 Heste, ca. 650000 Kreaturer og ca. $\frac{3}{4}$ Mill. Svin. 150 Mill. Kr. alene paa denne Konto turde snarere være for lavt end for højt anslaaet. Og saa Tilvejebringelsen af Husrum for den stigende Befolkning samt navnlig de senere Aars stærkt fremtrædende Tendens til i al Almindelighed at lade gode og tidssvarende Landbygninger træde i de gamles Sted.

Holde vi os til Brandassuranceværdien for Land-

brugets Bygninger, se vi den enorme Forøgelse af 2268 Mill. Kr. i 1910 mod 960 Mill. i 1884 — uden at dog dermed være sagt, at disse Tal skulde kunne benyttes som brugbar Maalestok for Landbygningernes Værdifremgang. Værdien af den lige foran nævnte Besætningsforøgelse tør anslaas til rundt 200 Mill. Kr. Hertil kommer saa Inventarets Værdiforøgelse. Den Kapitalanbringelse, som paa den Konto har fundet Sted i den nyeste Tid, lader sig ikke med nogenlunde Sikkerhed talmæssigt udmaale. Men den er overordentlig stor. F. Eks. Selvbindere à rigelig 600 Kr. pr. Stk. er i Løbet af de sidste 6 à 7 Aar anskaffet alene i Lolland-Falsters Stift i saa stort Omfang, at man neppe fejler ved at sige, at færre er de Bøndergaarde, som mangler denne Maskine, end de, der benytter den. Og mon man ikke tør sige, at Halmpressere à ca. 3000 Kr. pr. Stk. i samme Tidsrum er anskaffet her til Landet i Tusindvis! Hertil kommer saa, at Landbruget i det omhandlede Tyveaar har inddraget under Dyrkning ca. $\frac{1}{4}$ Mill. Tdr. Ld. og blot i Tidsrummet fra 1896 til 1906 drænet 50000 Tdr. Ld. Ogsaa det betyder dog en Del!

Se alt det tjener til delvis Belysning af, hvor Landbrugets Penge er bleven af; helt bortset fra, at en ikke ringe Del af de Penge, der lyses efter, vil man finde bundet i Landbefolkningens bedre Bohave, Cykler, Materiel og Løsøre i det hele taget.

Endelig have vi jo ogsaa Sparekassebeholdningerne, som, Hovedstaden fraeregnet, i 1886 androg 212,5 Mill. Kr. og i 1906 492,1 Mill. Kr. *)

*) Ved Opgørelsen foran over Landbrugets forøgede Renteudredning er der set bort fra Landmændenes forøgede Renteindtægt af Sparekassebeløbene.

At dette sidste Tal kunde ønskes væsentlig større, er vi sikkert alle enige om. Men naar dette nu engang ikke er Tilfældet, mener jeg at være i Overensstemmelse med det foran udviklede ved at hævde den Opfattelse, at dette mindre skyldes den Omstændighed, at Landmændene i og for sig skulde have tjent for lidt, end at de have brugt for meget. Dels til rent personligt Forbrug; til ren og skær Hævning af Levefoden altsaa, og dels til en af Medgangskaar skabt Tendens til i noget stærkere Tempo end hensigtsmæssigt at gøre Brugets samlede Driftsapparat saa fuldkomment som muligt. Thi i sikkert alt for mange Tilfælde vil det virkelige Driftsoverskud, som Aaret levnede Landmanden, være at forefinde ikke i Kontanter, men i mere eller mindre undværligt Materiel. Og hvad værre er: i mange Tilfælde vil dette være anskaffet under Paadragning af en Gæld, som burde og kunde være undgaaet. Denne Landmændenes fremtrædende Trang i de senere Aar til at fuldkommengøre Driftsapparatet erkendes altsaa at være ikke altid af det gode. Selv om det kan indrømmes, at Pengene ved at være anvendte til personligt Forbrug kunde været daarligere anvendte.

Lægge vi nu alt det sammen, som foran er omhandlet, saa synes mig egentlig, at de her nævnte Poster give alle ønskelige Momenter til Forklaring af, hvad Landbrugets Driftsoverskud i de senere Aar er gaaet til.

Landbrugets Gæld er imidlertid steget og steget stærkt, vil man hævde. Dette er utvivlsomt Tilfældet.*)

*) For det foran omhandlede Tyveaar er jo regnet en Stigning Landbrugets Renteudredning af 57 Mill. Kr., altsaa i Virkelig-

Ogsaa jeg hører til dem, som mener, at Landbruget snarere har haft for let end for vanskelig Adgang til at stifte Gæld. Landbrugets Gæld maa jo imidlertid ses og udmaales i Belysning af dets virkelige Aktivbeholdning. Og i saa Henseende er det givet, at Landejendomsværdien spiller en betydningsfuld Rolle, selv om Landmændene maaske er noget for tilbøjelige til at overvurdere denne Faktors Betydning.

I Aaret 1909 var ved frit Salg Gennemsnitsprisen pr. Td. Gaardhartkorn med Besætning og Inventar 8548 Kr., eller 2000 Kr. højere end den tilsvarende Pris i Perioden 1885—1900. For Smaabrugene under 1 Td. Hrtk. er Værdiforøgelsen endda kendelig højere, men regne vi blot med en Værdifremgang af de nævnte 2000 Kr. pr. Td. Hrtk., giver det for Landets samlede Hrtk. en Værdiforøgelse af 760 Mill. Kr.

I og for sig er dette Tal jo ret betydeligt og bør, om end med alt fornødent Forbehold, tjene til i passende Omfang at afdæmpe de Bekymringer, der i den nyeste Tid er kommen til Orde overfor vort Landbrugs økonomiske Status og udbyttegivende Evne. Her er imidlertid Plads for den Indvending, at Landejendommenes Værdiforøgelse væsentlig er en Konjunkturstigning, der ved nedadgaaende Konjunktur kan gaa tabt ligesaa hurtigt, som den kom.

Denne sidste Betragtning har jeg selv advarende fremholdt for mine Fagfæller i et Foredrag, jeg i Fjor holdt paa de sjællandske Landboforeningers Delegeretmøde.

Der vil herimod maaske forsøges gjort gældende,

heden svarende til 5 % Rente af en forøget Gæld af 1140 Mill. Kr. Som anført er det bemærket, at dette Tal utvivlsomt er sat alt for højt.

at den i det foregaaende indeholdte Udredning af vort Landbrugs Udvikling og af dets udbyttegivende Evne nærmest tyder paa, at Landejendommenes Værdistigning er vel motiveret ved dels den gennemgaaende betydelige Udvikling af disses samlede Driftsmidler og dels det kendelig forøgede Driftsudbytte, Landbruget nu yder i Sammenligning med før. Man vil i saa Henseende, og neppe helt uden Berettigelse, kunne henvise til, at Stigningen i Landbrugets Driftsudbytte i det foran omhandlede Tyveaar, saaledes som denne ovenfor er opgjort, jo yder fuld Forrentning af et flere Gange saa stort Beløb, som Landejendommenes Værdistigning udgør. Og i Analogi med disse Betragtninger vil man saa maaske søge hævdet, at denne Landejendommenes Værdistigning ikke er en tilfældig Opgang, men at den i det væsentlige er en naturlig Frugt af et maalbevidst Arbejde for at øge Værdien af Landbrugets Driftsmidler samt af en heldig gennemført Bestræbelse for gennem stærkt forøget Produktion at fremme Landbrugets Rentabilitet. Og man vil saa maaske mene sig berettiget til heraf at aflede den Betragtning, at Landejendommenes stærke Værdistigning i den nyere Tid derfor bør betegnes som et kun moderat Udtryk for Fremgangen i vort Landbrugs udbyttegivende Evne, og at Værdistigningen derfor ikke skulde kunne betragtes som en Konjunkturstigning, men som en ved det nu knæsatte Driftssystem tilvejebragt blivende Værdiforøgelse, som ingen Konjunkturbølge vil kunne opsluge.

Selv om der er en hel Del rigtigt i denne Betragtning, vil jeg imidlertid som sagt advare mod denne. Lad os nemlig ikke glemme, at Landbruget gør vel

i at regne med, at dets Udgifter repræsenterer det blivende eller maaske rettere det stigende — Indtægterne derimod det vigende eller usikre. Lad mig i saa Henseende henpege paa, at Prisniveauet i Danmark — Aarets index number — var 99 i Aaret 1887 mod 118 i 1907 (som Gennemsnit af Toaarene 1887/88 og 1907/08 resp. 102 og 115,5). Lad Priserne nu blot atter gaa de ca. 19 % ned til Niveauet i 1887 — og hvem borger for, at det ikke kan ske; i 1895 var Aarets index number helt nede paa 92, eller 28 % lavere end i 1907 — hvorledes bliver Status saa! Ja, Landbruget har da beholdt de stærkt forøgede Driftsudgifter, Skatter, Renter og den stadig stigende Arbejds løn, men det forøgede Driftsudbytte, der skulde yde Dækning for disse Udgifter, vilde da være gaaet tabt.

Landbruget gør vel i at regne med en saadan ingenlunde fjerntliggende Eventualitet. Det kan nok saa meget hævde Forsvarligheden af den nyere Tids Baandlæggelse af store Kapitaler for at hidføre en betydelig Forøgelse af Landbrugets Driftsmidler. Og det kan nok saa meget hævde, at man ikke baade kan blæse og have Mel i Munden, og at man derfor ikke i saa stort Omfang som sket kan forøge sine Aktiver paa de anførte Konti, uden at det gaar føleligt ud over den kontante Beholdning. Og endelig kan Landbruget nok saa meget henpege paa, at det i saa Henseende har Medskyldige ved at hævde, at vi sikkert alle herhjemme i de seneste Aar har været altfor tilbøjelige til at skrive Erhvervslivets, og vel ogsaa Statens, Etableringskonto op i kendelig stærkere Tempo end Landets disponible Pengebeholdning retfærdiggjorde.

Det faar imidlertid ikke at hjælpe. Thi det er det kontante Rygstød og intet andet, der holder, naar alt andet falder. Og Landbrugets Mænd bør og maa i højere Grad end tilforn holde sig for Øje, at kun den Opskrivning af Landbrugets Etableringskonto, der vindes ved eget disponibelt Driftsoverskud og ikke ved Stiftelse af Gæld eller ved en tilfældig Konjunkturstigning, giver fornødent Rygstød mod de vigende Konjunkturer, som det er klogt og derfor i Virkeligheden nødvendigt at regne med.

Landbrugets Mænd turde i det hele taget gøre vel i at søge bekæmpet Tilbøjeligheden til af enkelte Medgangsaar at lade sig forlede til at give sig et optimistisk økonomisk Overmod i Vold. Men lige saa lidt er der Anledning til af de ildevarslede Ugleskrig, der herhjemme i den senere Tid har lydt over vore Dages danske Landbrug, at give nogensomhelst Art af Modløshed Raaderum.

Thi den Redegørelse, jeg her har haft den Ære at fremlægge, turde formentlig i det store Hele godtgøre, at vort Landbrugs Forrentningsevne og økonomiske Balance er, maalt i Belysning af Fortiden, sund og god, takket være den Udviklingsretning, det til Dato har fulgt.

Derfor er det min Overbevisning, at der for Landbruget ingensomhelst Anledning er til i saa Henseende at ændre Signalerne, men tvertimod at opretholde Kursen. Men det kan i Forbindelse hermed ikke noksom indskærpes, at Landbruget saa for Resten har, gennem et nødvendigt og passende Maal af Økonomi, at søge ydet sit gode Bidrag til, at de økonomiske Skyer, der desværre maa erkendes at have lejret

sig over vort Samfund, maa inden altfor længe kunne spredes — og vel at mærke forhaabentlig spredes under en Form, der stadfæster Rigtigheden af, hvad Holger Drachmann sang: at ovenover Skyerne er Himlen altid blaa!

Foredraget efterfulgtes af en Diskussion, hvoraf vi gengive nedenstaaende Udtalelser:

Formanden, Generaldirektør Rubin, mindede om, at da man i Midten af 1880'erne diskuterede det Emne, der var til Forhandling i Aften, stod det danske Landbrug ved det Punkt, da der svingedes over fra Korneksport til intensiv Drift med Smør- og Fedevareeksport. Der var da en almindelig Ængstelse for, at man skulde komme til at »putte Guld i Kongsberg Sølvværk«, man var bange for, at den intensive Drift skulde blive for dyrt betalt. Det var dette Punkt, om Rentabiliteten af den intensive Drift, der var det centrale landøkonomiske Spørgsmaal, til hvis Besvarelse Indlederen havde givet saa rigt et Bidrag. Et var sikkert: Ængstelsen fra Midten af Firserne havde vist sig at være i alt væsentligt overflødig. Landbruget var ganske utvivlsomt den Dag i Dag Danmarks bærende Erhverv.

Grosserer Dethlef Jürgensen: Hvis man vilde gøre Landbrugets Regnskab op, maatte det ske paa samme Maade, som man anvender ved Affattelsen af et Købmandsregnskab. Men det gjaldt da tillige om, at man gjorde Regnskabet rigtigt op. Taleren var ved at beskæftige sig med Spørgsmaalet om Rentabiliteten af en enkelt Gren af Landbrugets Virksomhed, Smørproduktionen, bleven forbavset over, at det var saa vanskeligt at faa specificerede Regnskaber for bestemte Landbrugsbedrifter. Statistik var der nok af, men saa at sige ingen konkrete Regnskaber. Det stod efter Talerens Mening meget ilde til med Landbrugets Bog-

holderi; der arbejdedes ganske i Blinde, uden rationelle Kalkulationer. Sligt vilde aldrig kunne gaa i en industriel Virksomhed.

Indlederen troede ikke, at det stod saa ilde til med Landbrugets Regnskabsvæsen, som Grosserer Jürgensen mente. Det var Hr. Jürgensens købmandsmæssige Blik paa Sagen, der ledte ham paa Vildspor. Landbruget behøvede ikke en Regnskabsførelse af samme Art som en Fabrik; Landmanden købte jo ikke sine egne Produkter, fordi han førte dem fra Laden til Stalden. Iøvrigt havde det moderne danske Landbrug gennem Kontrolforeningerne o. l. skaffet sig regnskabsmæssig Vejledning med Hensyn til den Retning, hvori Driften skulde ledes. Om der saa ved Siden heraf fandtes et stærkt detailleret, omstændeligt Bogholderi for den enkelte Bedrift, navnlig gaende ud paa regnskabsmæssigt at isolere henholdsvis Jordbrugets og Husdyrholdets Konto, var efter Talerens Mening af ringe Vigtighed. Hovedsagen var, at Sparekassebogen var i Orden.

Grosserer Dethlef Jürgensen: Men naar nu Sparekassebogen ikke var i Orden, men man maatte laane? Det blev da dobbelt nødvendigt at føre Regnskab, og kunde Landmanden ikke overkomme det selv, maatte andre gøre det for ham; det burde paa-bydes ved Lov.